

Vammaisneuvoston lausunto tarpeenmukaisten sosiaali- ja terveyskeskusten luonnoksesta

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen aluehallitus on lähettänyt lausuntokierrokselle suunnitelmaluonnoksen tarpeenmukaisten sosiaali- ja terveyskeskusten määrittelystä ja määrystä Pohjois-Pohjanmaalla vuosille 2023-2025. Lausuntoaika on 19.4.-17.5.2023. Vammaisneuvoston työvaliokunta on valmistellut lausunnon vammaisneuvoston jäseniä osallistaen ja hyväksynyt lausunnon kokouksessaan 9.5.2023.

Yleistä

Vammaisneuvosto kiittää mahdollisuudesta lausua tarpeenmukaisten sote-keskusten määrittelystä ja määrystä. Vammaisneuvosto pitää tärkeänä, että suunnitelmaan on lisätty kokemustoimijoiden ja kehittäjäasiakkaiden näkemyksiä tarpeenmukaisista sote-keskuksista ja toivoo, että palveluiden käyttäjien näkökulmia huomioitaisiin jatkossakin.

Suunnitelmaluonnoksesta puuttuu ennaltaehkäisevä toiminta. Vammaisneuvosto toivoo, että ennaltaehkäisevä toiminta ja yhteistyö järjestöjen ja kuntien kanssa sisällytetään sote-keskusten palveluvalikoimaan. Ennaltaehkäisevällä toiminnalla hillitään tulevaisuuden sote-kustannuksia.

Pohteen [järjestöavustusperiaatteiden](#) mukaan ”hyvinvointialue tarjoaa hallinnassaan olevia toimitiloja mahdollisuuksien mukaan yhdistysten, säätiöiden ja toimintaryhmien yleishyödyllisen toiminnan käyttöön maksutta tilojen käyttöohjeiden mukaisesti”. **Tämä tulee näkyä myös tarpeenmukaisten sote-keskusten suunnitelmassa.**

Vammaisneuvosto pitää erittäin hyvänä sitä, että digitaalinen sote-keskus on saatu nopeasti käyttöön ja toivoo sen laajentumista koko hyvinvointialueelle. Digitaalisen sote-keskuksen käyttöönotossa on tärkeää huomioida sen saavutettavuus, esteettömyys ja käytettävyyys kaikkien erityisryhmien kannalta. Digitaalisen sote-keskuksen laajentuessa on tärkeää huomioida erityisryhmiin kuuluvien palvelun käyttäjien kokemukset Eteläiseltä alueelta. Vammaisneuvosto pitää hyvänä myös liikkuvien palveluiden lisäämistä. Erityisryhmät on huomioitava myös liikkuvia palveluja kehitettäessä. Vammaisneuvosto muistuttaa, että digitaaliset palvelut eivät kuitenkaan

voi korvata henkilökohtaisia palveluita. Digitaalisiin palveluihin liittyvää palveluohjausta tulee kehittää. Digitaalisten palveluiden palveluohjaus tulee lisätä sote-keskuksiin.

1. Onko esitetty sosiaali- ja terveyskeskusten palveluvalikoima ja määrä alueiden väestön palvelutarvetta vastaava?

Vammaisneuvosto katsoo, että lähipalvelut perusterveydenhuollossa tulee turvata, mutta digitaaliset ja liikkuvat palvelut voivat korvata osittain kivijalkapalveluita. Liikkuvia ja digitaalisia palveluita kannattaa kehittää, jotta syrjäseuduillekin saataisiin palveluita, jotka muuten tulisi hakea kauempaa. Palveluita toteutettaessa on huomioitava, että ne ovat myös erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden käytettävissä.

Ongelmaksi tällä hetkellä koetaan kuntoutus- ja terapiapalveluiden epävarmuus ja saatavuus. Palvelujen varmistamiseksi on luotava toimiva maksusitoumusjärjestelmä, jolla asiakkaat pääsevät tarvitsemaansa hoitoon muualle. Kuntoutus- ja terapiapalveluja suunniteltaessa voi hyödyntää myös digitaalisia palveluita osana kotiin annettavia palveluita.

Jokaisessa sote-keskuksessa tulee olla pieni apuvälinevarasto, josta päivittäisiä apuvälineitä olisi nopeasti saatavissa esim. äkillisen tarpeen tai apuvälineen rikkoutumisen varalta. Apuvälineiden huoltoa ja palautusta varten tulisi kehittää kustannustehokas ja asiakkaan kannalta järkevä toimintatapa. Näin apuvälineiden käyttö tulee olemaan tarkoituksenmukaista ja taloudellista ja välttämättä turhilta kuljetuksilta. Apuvälineet ja testivälineet tulee saada palauttaa omaan sote-keskukseen, josta ne viedään muun kuljetuksen mukana säilytyspisteeseen.

2. Mikä on näkemyksenne yksiköihin, joiden palveluvalikoimaa ja tuottamistapaa esitetään lausuntomateriaalissa arvioitavaksi.

Vammaisneuvosto näkee tarpeenmukaisena, että kaikkien sote-keskusten määrää ja palveluvalikoimaa tarkastellaan. Tiettyjä palveluja keskittämällä saavutetaan vahvempaa asiantuntemusta ja laatua sekä kustannustehokkuutta. Periaatteena tulee olla, että usein tarvittavia palveluita saa läheltä ja harvoin tai kerran elämässä tarvittavia palveluita voi hakea kauempaakin. Kustannustehokkuus ei saa kuitenkaan aiheuttaa lisäkustannuksia palvelun käyttäjälle, esimerkiksi etäisyyksien pidentyessä matkakustannuksia.

3. Onko asiointisuunnat, työmatka- ja julkinen liikenne sekä välimatkat huomioitu riittävällä tavalla sosiaali- ja terveyskeskusten palveluverkostossa?

Vammaisneuvoston mielestä julkisen liikenteen saatavuutta ei ole huomioitu riittävästi. Vammaisneuvosto korostaa, että palveluiden tulee olla yhdenvertaisesti saavutettavia koko hyvinvointialueella. Vammaisten henkilöiden liikkuminen palveluihin on haasteellista, jos julkinen liikenne on vähäistä alueella, vaihtelee vuoden ajan mukaan tai puuttuu kokonaan. Vaikka alueella olisi julkista liikennettä, se on Oulun liikennettä lukuun ottamatta esteellistä. Vammaisen henkilö joutuu silloin käyttämään Kela-kuljetuksia, mikä nostaa sote-palvelujen hinnan korkeammaksi, kuin muilla kansalaisilla.

4. Miten sosiaali- ja terveyskeskuksen tulisi paikallisesti toimia, jotta se vastaa asukkaiden palvelutarvetta?

Vammaisneuvosto pitää erityisen tärkeänä sitä, että sote-keskukset ovat tarkoituksenmukaisesti myös sellaisten henkilöiden käytettävissä, joilla on vaikeuksia liikkua tai tehdä havaintoja tai joilla on kognitiivisia rajoitteita. Siten niiden tulee täyttää saavutettavuus-, esteettömyys- ja käytettävyyksivaatimukset laajasti tulkittuina.

Saattoliikenteen, piha-alueiden kulkureittien ja sisäänkäyntien tulee mahdollistaa liikuntarajoitteisten henkilöiden pääsy sote-keskukseen. Pysäköintialueilla tulee olla riittävä määrä LE-paikkoja (liikkumis- ja toimimisesteiselle henkilölle soveltuvan autopaikan). Erityistä huomiota tulee kiinnittää sisä- ja ulkotilojen opasteisiin. Tilojen sisustuksen ja värien tulee tukea tiloissa orientoitumista. Palvelun käyttäjiä tulee ottaa mukaan opasteiden ja tilojen kehittämiseen. Tilojen esteettömyys ja saavutettavuustiedot tulee olla helposti saatavilla esim. toimitilan www-sivuilla.

Nykyisin yleisesti käytössä olevat jonotusjärjestelmät syrjivät näköesteisiä asiakkaita. Sote-keskuksessa tulee olla vaihtoehtoinen, näköön perustumaton tapa ilmoittautua ja tulla kutsutuksi vastaanotolle. Palvelupisteissä tulee olla äänensiirtojärjestelmä.

Esteettömyys-, saavutettavuus- ja käytettävyysvaatimukset koskevat myös kaikkia digitaalisia palveluja ja liikkuvia palveluja.

Vammaisten ja ikäihmisten kohdalla on kiinnitettävä huomiota saavutettavuuteen. Tarvitaan palveluohjausta. Digikeskukset täydentävät palvelutarjontaa, mutta selkokieliisyys palvelussa on huomioitava. Kuulo- ja näkövammaisten tarpeet on huomioitava.

Suunnitelmaan on kirjattu, että tarpeenmukaisten sote-keskusten tiloista tehdään tarkempi selvitys alueittain. Vammaisneuvosto esittää, että selvitykseen lisätään tilojen esteettömyyden kartoitus ja tarvittavien korjausten tekeminen.

Vammaisneuvosto korostaa, että vammaisen henkilön kuntoutussuunnitelman laatiminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä ja osaamista. Suunnitelma ohjaa muun muassa kuntoutusta, apuvälineiden saantia ja muiden palvelujen myöntämistä. Kelan myöntämän lääkinnällisen kuntoutuksen ehtona on julkisen terveydenhuollon laatima kuntoutussuunnitelma.

Vammaisneuvosto pyytää tarkentamaan tarpeenmukaiset sote-keskukset selvitykseen sitä, onko kuntoutussuunnitelmien tekeminen tarkoitus keskittää tiettyihin sote-keskuksiin, joissa on lääkärit, fysioterapeutit, toimintaterapeutit? Lisäksi pyydetään tarkentamaan, miten turvataan vammaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa vaadittu erityisosaaminen ja onko tarpeenmukaista sisällyttää erityisosaamista osaan sote-keskusten palveluvalikoimaa?

Erityislääkäreiden palveluita tarvitaan jatkossakin sote-keskuksissa, huomioiden eritoten vammaiset lapset, jotta pitkiltä koulupoissaoloilta vältyttäisiin.

Vammaisneuvosto pitää erityisen tärkeänä, että apuvälinekeskusten toimipisteiden ammattilaisilla on osaaminen apuvälineiden teknisistä ominaisuuksista. Apuvälineitä suunniteltaessa on tärkeää arvioida asiakkaan kokonaistilanne. Vammaisneuvostoa huolestuttaa, miten apuvälineiden arviointi ja tarvittavien kodin muutostöiden suunnittelu ja toteutus toimivat hyvinvointialueella yhteen sovitettuna kokonaisuutena tulevaisuudessa.

5. Mitkä ovat tärkeimpiä keinoja henkilöstön saatavuuden turvaamiseksi Pohjois-Pohjanmaalla?

Vammaisneuvosto pitää tärkeänä, että Pohteen henkilöstön työtyytyväisyyteen ja työilmapiiriin panostetaan. Henkilöstön saatavuutta turvataan alueella järjestettävällä koulutuksella. Keinoja ovat myös organisaatorakenteen keventäminen, vastuun jakaminen ja Oulukeskeisyyden vähentäminen. Henkilöstön hyvinvoinnista ja palkitsemisesta tulee huolehtia, sekä henkilön yksilöllistä osaamista hyödyntää.

Henkilöstön huomioiminen yksilöinä on tärkeää. Kuntien ja hyvinvointialueen tulee tehdä yhteistyötä henkilöstön saatavuuden parantamiseksi.